

PITEȘTI – PARADIGMĂ A DEZUMANIZĂRII

Iulia ISTRATE¹

iiria@yahoo.com

ABSTRACT: The present paper presents a dark period in our communist époque: Pitești phenomena. Here, the prisoners were re-educated through torture in order to become new human beings. Re-education was accomplished by the application of continuous physical tortures accompanied by brainwashing. The aim pursued by the Security was not only to break down the living forces of a political movement (whatever it was), but also to annihilate methodically and without the possibility of recovery, the opposition force of the total of the young detainee. The Pitești experiment meant, in fact, an intellectual maltreatment.

KEYWORDS: confession, prison, re-education, security, torture.

Penitenciarul Pitești a fost unul din marile centre de exterminare ale regimului comunist, fiind cunoscut, în primul rând, pentru „reeducarea prin tortură”², a fost un loc aparte în înspăimântătorul repertoriu al ororilor sistemului concentraționar românesc”³.

Așezat în nordul Pitești-ului, penitenciarul a fost ridicat în anul 1900, având 5 camere și circa 60/70 de locuri. În 1941, aici, s-a construit o altă clădire-penitenciar, care va servi ca centru de exterminare comunistă, cu 96 de încăperi, construită din beton și cărămidă, cu o capacitate de 800 de locuri și o suprafață de 25.000 m². La inaugurare și în epoca aplicării „experimentului Pitești”, ansamblul de la Pitești era cel mai modern edificiu de detenție din România⁴. Până la 23 august 1944, aici erau închiși deținuți de drept comun și legionari. După 1949, Pitești-ul a devenit o închisoare după model NKVD; era tipul de penitenciar „închis”, cu deținuți catalogați ca având un grad redus de pericolozitate⁵. Închisoarea era situată în apropierea unui pârâu, departe de orice locuință și oferea un mediu prielnic pentru schinguire, nici un strigăt neputând fi auzit de cineva.

¹ Profesor la Școala Gimnazială „Alexandru Ioan Cuza”, Bacău.

² A. Muraru (coord.), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă, 1945–1967*, Iași, Polirom, 2008, p. 424.

³ Virgil Ierunca, *Fenomenul Pitești*, Iași, Editura Humanitas, 2013, p. 5.

⁴ A. Muraru, *op. cit.*, p. 425.

⁵ V. Ierunca, *op. cit.*, p. 6.

La Pitești au fost închiși studenți, tineri arestați pentru motive diverse, bănuți cu toții de „gândire neloială” și va deveni locul „reeducării” lor politice și morale. Vor fi bătuți, umiliți, torturați până ce vor declara ei înșiși, că se căiesc și că s-au schimbat, au devenit „oameni noi”⁶.

De unde a apărut ideea „reeducării”? Francois Furet, în prefața lucrării lui Virgil Ierunca, *Fenomenul Pitești*, spune că aceasta „a făcut parte din morala socială burgheză, aplicată cu scopul reînscrierii delicventului în rândul oamenilor cinstiți”. Experiența, de o violență absolută, îndreptată împotriva trupului și sufletului, avusese loc în URSS, în anii '30; recunoașterea de către acuzat a propriilor greșeli, ocupă un loc mai de frunte în China lui Mao, acolo unde este foarte importantă mărturisirea publică făcută de deținut și nesfârșita verificare a sincerității și căinței sale⁷. Fenomenul Pitești aparține aceluiași repertoriu, trăsătura specifică fiind utilizarea sistematică a torturării deținuților de către alți deținuți. Programul se baza pe teoriile sociologului și pedagogului Anton Makarenko privind criminalii de drept comun: „delincventul era adus în starea de a-și da seama că era un declasat, a cărui unică salvare era sprijinul Partidului”. Singura modalitate prin care el se poate recupera este prin îndrumarea altor delincvenți pe drumul cinstei, iar acest lucru se poate obține prin „reeducare”, prin muncă în colectiv. În variantă românească, „reeducarea” a fost realizată prin aplicarea unor torturi fizice continue, însoțite de spălarea creierului⁸. La Pitești, autoritățile s-au slujit de Eugen Țurcanu, tânăr fascist, devenit communist în 1944, arestat în 1948 și închis la Pitești, unde dă viață unei Organizații a Deținuților cu Convingeri Comuniste (ODCE). Acesta are mână liberă la Pitești să dezlănțuie, în numele *reeducării*, o teroare absolută, după aprobarea, de către conducerea partidului communist, a proiectului generalului Nicolski, șeful Securității⁹.

Perioada reeducării la Pitești s-a desfășurat între 6 decembrie 1949 și august 1952 și, s-a extins asupra altor închisori dar, a fost acoperită de tăcere, din două motive: cenzura oficială a funcționat cu atât mai drastic, cu cât procesul „țapilor ispășitori” înscenat de comuniști n-a putut să fie, destul de bine pus la punct, în versiunea dorită de partid; apoi, victimele

⁶ *Ibidem*.

⁷ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, *Istoria Românilor*, București, Editura Corint, 2004, p. 421.

⁸ V. Ierunca, *op. cit.*, p. 7.

⁹ *Ibidem*, p. 16.

„reeducării”, au fost nevoite să redevină, la rândul lor călăi(călăul nu se grăbește niciodată să-și mărturisească crimele). La Pitești, categoria mar-torului inocent a fost, pur și simplu, suprimată¹⁰.

Care a fost scopul „reeducării” la Pitești? Scopul urmărit de Securitate nu era doar de a doborî forțele vii ale unei mișcări politice (oricare ar fi fost), ci și de a anihila metodic și fără posibilitate de recuperare, forța de opoziție a totalității tineretului deținut. Avantajele imediate sau mai îndepărtate erau următoarele: mai întâi, completarea anchetei prin denunțurile obținute sub tortura neîntreruptă și îngăduirea arestării altor opozanți, rămași în libertate. Apoi, legarea deținuților-torționari între ei, prin complicitatea crimei (în clipa, în care, cel torturat torturează, calita-tea lui de victimă dispare)¹¹. Alin Mureșan precizează faptul că a fost un scop direct, imediat: obținerea informațiilor suplimentare despre mem-brii rezistenței comuniste și unul strategic: distrugerea eletelor politice, morale, intelectuale¹¹.

Cine poate fi acuzat? În primul rând, autoritățile comuniste, în frunte cu Nicolski; apoi, grupul de circa, 20 de deținuți, în frunte cu Eugen Țurcanu, care au început să tortureze, fără a fi ei înșiși torturați mai îna-nte; cine să-i judece pe ceilalți? Judecata se oprește pe pragul inumanului, care a fost Piteștiul reeducării chiar și pentru victimele devenite călăi.

Vinovații? Din partea autorităților comuniste, mai întâi Nikolski, comandant suprem al Securității, până în 1960–1962, coloneii Dulgheru și Sepeanu (la București); la Pitești, directorul, căpitanul Dumitrescu, loco-tenentul Marina, colonelul Zeller; din partea deținuților, Eugen Țurcanu, „spirit demonic, inteligență ieșită din comun, dorință de afirmare prin toate mijloacele, membru al „frățiilor de cruce”, ulterior al partidului communist, student la drept, membru în Biroul Județean Iași, ajunge la o școală de diplomați, cu rezultate excelente, își asumă rolul de informator și va fi denunțat de către unul din tinerii legionari¹². A ajuns la închisoarea de la Suceava unde s-a bucurat de un regim privilegiat. Procesul în care a fost inculpat i-a adus 7 ani de închisoare corecțională și speranțele privind eli-berarea i s-au spulberat. Ulterior, și-a făcut un grup de vreo 10 de persoane,

¹⁰ *Ibidem*, p. 19.

¹¹ Alin Mureșan, „Represiunea fizică și psihică în cadrul «Experimentului Pitești»”, art. în „Forme de represiune în regimurile comuniste”, coord. Cosmin Budeancă și Florentin Olteanu, Iași, Polirom, 2008, p. 169.

¹² V. Ierunca, *op. cit.*, p. 30.

la care a mai adăugat vreo 10 (Mărtinuș, Popa Alexandru, Livinski, Titus Leonida, Nuți Pătrășcanu etc.), grup care a fost transferat la Jilava (se pare că Țurcanu a lipsit câteva zile, pentru a se întâni la București cu Nicolski, pentru a pune la punct planul „reeducării”) și apoi, la Pitești¹³.

Preliminariile „experimentului” Pitești se plasează, se pare, formal la Suceava¹⁴, prin naivitatea lui Alexandru Bogdanovici și apoi la Pitești, în luna noiembrie 1949, când se primesc ordine de la București, potrivit cărora gardienii trebuie să asculte de Țurcanu. Tot atunci, în Camera 4 Spital are loc bătaia colectivă, aplicată unui număr de 15 deținuți, de către 15 deținuți din grupul lui Țurcanu, bătaie continuată de gardieni pe holuri cu bâtele și răngile de fier¹⁵.

Legat de fazele „reeducării”, acestea erau în număr de patru¹⁶, după cum urmează:

1. „Demascarea externă”, în cadrul căreia deținutul trebuia să-și arate loialitatea față de partid și ODCC, spunând tot ce ascunsese la anchetele de la Securitate, declarații făcute verbal, sub schingiuire, scrise apoi pe o placă de săpun și apoi, pe hârtie.

2. „Demascarea internă”, cu rezultate excepționale pentru Securitate: studentul schingiuit trebuia să-i demaște pe aceea care l-au ajutat să reziste în interiorul închisorii, fie prin ceilalți deținuți, fie prin administrația închisorii.

3. „Demascarea morală publică” (fazele 3 și 4 aveau ca scop anihilarea morală a deținutului, precum și distrugerea personalității sale). În faza 3, deținutul călca în picioare ce avea mai sfânt: familia, pe Dumnezeu, soția, iubita, prietenii, pe el însuși.

4. „Deținutul victimă devine călău”- reeducatul conduce personal procesul de reeducare al celui mai bun prieten, schingiundu-l cu mainile sale; tortura era cheia reușitei.

La Pitești, Eugen Țurcanu dispunea de puteri discreționare: putea să ceară gardianului să-I aducă orice deținut; formula de adresare a gardianului era: „Domnule Țurcanu”; și-a făcut grupe mici de reeducare care acționau în celule iar el făcea inspecția. Tortura lui Țurcanu era greu de imaginat: reeducabilul trăia în aceeași celulă cu anchetatorul; noaptea, deținutul trebuia să

¹³ Alin Mureșan, *Pitești – cronică unei sinucideri asistate*, Iași, Polirom, 2007, p. 35.

¹⁴ *Ibidem*, p. 170.

¹⁵ V. Ierunca, *op.cit.*, p. 36.

¹⁶ *Ibidem*, p. 38.

doarmă pe spate, cu mâinile întinse pe pătură; altfel, se trezea cu ciomege în cap; ieșirea și intrarea la „șerpărie” în 10 secunde, arderea corpului cu țigara, bătaia cu bocancul în gură¹⁷ etc. Printre victimele lui Țurcanu se numără: Al. Bogdanovici, considerat responsabil de arestarea proprie, Cornel Pop, devenit torționar după reeducare; Costache Oprișan, reeducat în mai multe rânduri, fiind considerat „nesincer”, Sandu Angelescu¹⁸ și alții.

Ce s-a întâmplat la Pitești? A apărut un nou tip uman, dacă i se poate spune așa, o enigmă și o teroare pentru deținuții din închisorile comuniste, alese pentru extinderea experimentului: Canal- Colonia Peninsula, Gherla, Ocele Mari, Tg. Ocna (prin extindere, devine „fenomen”).

La Gherla și Canal, experimentul a reușit, prima dată, la fel de bine ca la Pitești. La Gherla, mai marii închisorii s-au amestecat în torturi: căpitanul de securitate, Gheorghiu și ofițerul politic, Avadanei, medicii Bărbosu și Goiciu. La Gherla, au fost transferați: Livinski, Mărtinuş, Paul Caravia, Daniil Dumitreasa, Cornel Pop, Măgirescu, Popa Alexandru. Aici au fost două inovații: reeducarea aplicată și oamenilor în vârstă; accentul nu se mai pune pe demascare „internă” și „externă”- la Gherla se torturează de dragul torturii, fără a se urmări un scop practic. Aici au fost mai mulți morți decât la Pitești¹⁹.

La Canal, au plecat Brigăzile 13 și 14 de reeducați-reeducatori, prima condusă de Bogdănescu, fost student la Cluj, regalist, iar a doua, condusă de Enăchescu, un liberal tăărăscian. Dintre torționari se remarcă: Climescu, Cojocar, Lupașcu, Stoicescu, Laitin, frații Grama, Morărescu. Aici, după stingere, când nimeni nu avea voie să circule, torționarii se duceau în barăci și luau deținuții „filați” ziua. Apoi îi duceau la ei, în barăci, pentru a-i bate. Aici, reeducarea a încetat o dată cu moartea chirurgului Simionescu²⁰, moarte care a provocat un scandal imens.

La Târgu Ocna s-a produs primul eșec al reeducării pentru că aici, nu s-a putut recurge la tortură neîntreruptă (erau infirmi, bolnavi); aici s-a folosit „camera neagră”, șantajul cu medicamentele. Totul a început de la un „reeducat” de la Pitești, care a vrut să-și ia zilele: Virgil Ionescu. Ceilalți studenți au făcut greva foamei, cerând oprirea demascărilor, au țipat, au

¹⁷ *Ibidem*, p. 40.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 48–49.

¹⁹ Dorin Dobrinu, *Listele morții. Deținuți politici decedați în sistemul carceral din România, potrivit documentelor Securității, 1945–195*, Iași, Polirom, p. 138.

²⁰ V. Ierunca, *op. cit.*, p. 65.

cerut ajutor în timpul desfășurării unui meci derulat în apropiere²¹ de penitenciar. Extinderea experimentului s-a soldat cu eșec și la Ocnele Mari: aici, izolarea nu putea fi deplină: deținuții politici lucrau în ateliere, alături de deținuții de drept comun. Reeducabilii au amenințat cu sinuciderea (Petre Țuțea, Manoilecu etc).

De ce și cum s-a oprit reeducarea? Are legătură cu debarcarea Anei Pauker, Teohari Georgescu, Vasile Luca (face parte din strategia lui Dej de a demonstra valabilitatea pretențiilor sale, care a pus capăt regimului de teroare inițiat de cei trei, pentru a absolvi regimul de orice vină), cu deconspirarea acestui proces, al reeducării, prin mărturiile supraviețuitorilor, cu intervențiile diplomatice occidentale.

Pregătirea procesului torționarilor a durat circa doi ani, între 1952–1954. Torționarii au fost duși la București, puși în celule cu alți deținuți, duși la anchetă. Erau bine tratați și li se făceau promisiunile la care se așteptau. La anchetă, ei trebuiau să scrie despre metodele de reeducare, cât mai amănunțit. Se pare că Țurcanu ar fi scris vreo 2000 de pagini. În final torționarii li s-a cerut să declare loialitatea față de partid, printr-o declarație, în care se preciza că totul s-a desfășurat fără știrea autorităților. Atunci, torționarii și-au dat seama că este întinsă o capcană și au refuzat o asemenea declarație, pentru că deveneau țapii ispășitori în locul statului, partidului, Securității, administrației penitenciarelor, directorilor închisorilor, ofițerilor. În noiembrie 1954, prin procesul intentat, coordonat de către Tribunalul Militar, 22 de legionari au fost condamnați la moarte, pentru „crima de acte de teroare în grup și crima de pregătire a crimei, de uneltire contra securității R.P.R.”²² (s-a spus că Horia Sima i-ar fi dat ordin lui Țurcanu să instituie un regim de teroare la Pitești pentru a compromite comunismul): 16 torționari au fost executați la Jilava, în decembrie 1954, 2 în 1955, iar pentru patru, s-a comutat sentința la muncă silnică, eliberați apoi, în 1964. În 1954, când s-a pregătit un nou proces, cu intenția de a pune totul pe seama mișcării legionare, inculpații și-au menținut ferm poziția, indicând implicarea Securității în experiment.

Care a fost Bilanțul reeducării la Pitești: 30 de tineri uciși, aproximativ 1000, schingiuiți, bătuți, mutilați²³ (alte surse indică circa 780–800 de persoane schingiuite).

²¹ *Ibidem*, p. 55.

²² A. Muraru (coord.), *op. cit.*, p. 432.

²³ *Ibidem*, p. 433.

Încercând să facă o comparație cu Arhipelagul Gulag, întins din stepele rusești până în centrul Europei, peste tot unde s-a întins imperiul sovietic, Virgil Ierunca spunea faptul că, „aici, au existat călăi sadici, de neînchipuit, dar nicăieri nu s-a regăsit esența Fenomenului Pitești”, care a constat în transformarea sistematică a victimei în călău și dezagregarea ei psihică, prin schingiuirea deținuților de către alți deținuți. Legat de China maoistă, același autor, găsește puncte de interferență „tulburătoare”, în condițiile în care aparatul represiv din România depindea de Moscova. Aici, în China, dăm peste același principiu, dar metodele de aplicare erau atenuate. De exemplu, legat de tehnica „spălării creierului!”, la Pekin, dacă deținutul ceda, recunoștea „crimele imaginare”, tortura înceta, se puteau primi vizite, pachete, hrană etc. Din 1952, în China s-a utilizat și „metoda încercării” sau „proba”, care combina intimidarea, umilirea, epuizarea, o metodă mult mai eficientă decât tortura. Era o maltratare intelectuală.

„Fenomenul Pitești” a depășit prin oroare „reeducarea” de tip chinez, dar nu și prin durată. Pitești a fost un experiment monstrous, efectuat de ofițerii din penitenciare, sub conducerea lui Nikolski, șeful Securității, care a așezat România într-o poziție aparte, în raport cu celelalte regimuri est-europene. Programul aplicat este deosebit de alte programe, pentru că a avut eticheta de „reeducare”, program învăluit în mare secret, pentru că victimele reeducării au fost forțate să devină, la rândul lor, torționari.

Bibliografie:

- [1] Bărbulescu, M., Deletant, D., *Istoria Românilor*, Editura Corint, Iași, 2004.
- [2] Dobrinu, D., *Listele morții. Deținuți politici decedați în sistemul carceral din România, potrivit documentelor Securității, 1945–1958*, Editura Polirom, Iași, 2005.
- [3] Ierunca, V., *Fenomenul Pitești*, Editura, Humanitas, București, 2013.
- [4] Mureșan, A., „Represiunea fizică și psihică în cadrul «Experimentului Pitești»”, art. în *Forme de represiune în regimurile comuniste*, coord. Cosmin Budeancă și Florentin Olteanu, Editura Polirom, Iași, 2008.
- [5] Mureșan, Alin, *Pitești – cronică a unei sinucideri asistate*, Editura Polirom, Iași, 2007.
- [6] Muraru, A., (coord.), *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă, 1945–1967*, Editura Polirom, Iași, 2008.